

Tajemnica Pięćdziesiątnicy. Lektura liturgiczna wydarzenia biblijnego

The Mystery of Pentecost: A Liturgical Reading of The Biblical Event

SŁAWOMIR JEZIORSKI

Wyższe Seminarium Duchowne w Rzeszowie,
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
sjeziorski@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8710-5259

Abstract: The event of Pentecost, described by Saint Luke in the Acts of the Apostles, is an event constantly celebrated by the Church. In order to express the content of this mystery, the Church uses many biblical and liturgical texts. The analysis of these allows us to understand how the Church comprehends the event of Pentecost as expressed in the current liturgy. This article goes back to several texts of the Pentecost Vigil Mass and tries to construct, in their light, a liturgical reading of the biblical event described by St. Luke. John's pericope about living water (Jn 7,37-39) is, first, briefly analysed as to its content and structure, and then it is read in the light of the alleluatic verse, the collect, and the communion antiphon. Such an analysis allows us to capture several characteristics of the mystery of Pentecost celebrated in the current liturgy of the Church.

Keywords: Pentecost, Holy Spirit, Liturgy, Eucharist, Heavenly Gift

Streszczenie: Wydarzenie Pięćdziesiątnicy opisane przez św. Łukasza w Dziejach Apostolskich jest wydarzeniem, które Kościół nieustannie celebruje. Do wyrażenia treści tej tajemnicy w liturgii używa wielu tekstów biblijnych oraz liturgicznych. Ich analiza pozwala odczytać, jak dzisiaj w liturgii Kościół rozumie wydarzenie zesłania Ducha Świętego. Niniejszy artykuł sięga do kilku tekstów mszy wigilii Zesłania Ducha Świętego, aby w ich świetle podjąć liturgiczną lekturę wydarzenia biblijnego opisanego przez św. Łukasza. Janowa perykopa o wodzie żywej (J 7,37-39) zostanie najpierw krótko przeanalizowana pod kątem treści i struktury, po czym odczytana w świetle wersetu allelujacyjnego, kolekty oraz antyfony komunijnej. Taka analiza pozwoli uchwycić kilka cech charakterystycznych misterium Pięćdziesiątnicy celebrowanego w aktualnej liturgii Kościoła.

Słowa kluczowe: Pięćdziesiątnica, zesłanie Ducha Świętego, Duch Święty, liturgia, Eucharystia, dar niebieski

Żydowskie święto Pięćdziesiątnicy, pierwotnie jako rolnicze święto zbiorów, z czasem jako wydarzenie upamiętniające nadanie Prawa na górze Synaj¹, dla chrześcijan od początku było związane z darem Ducha Świętego². Trzeba jednocześnie dodać, że Pięćdziesiątnica, mimo konkretnej treści i właściwego sobie charakteru, nie była

¹ Por. Petuchowski, *Le feste*, 41-56; Cocchini, „L'Evoluzione”, 297-326; Le Déaut, „Pentecôte”, 22-38; Potin, *La fête*, 115-200.

² Por. Cattaneo, *Il culto cristiano*, 43.

w pierwotnym Kościele świętem autonomicznym. W pierwszych wiekach Kościół celebrował jedno, jedyne święto – Paschę Jezusa. Obchód ten rozciągał się na pięćdziesiąt dni, a dzień zesłania Ducha Świętego był swego rodzaju uroczystym zakończeniem okresu paschalnego. To dlatego Ojcowie Kościoła, mówiąc o Pięćdziesiątnicy, używali tego terminu zarówno w odniesieniu do całego okresu pięćdziesięciu dni, jak i do ostatniego uroczystego dnia tego okresu.

Najstarsze dostępne księgi liturgiczne, które swoimi korzeniami sięgają pontyfikatu Leona Wielkiego (440-461), poświadczają obecność tekstów przeznaczonych do celebracji Pięćdziesiątnicy. Na podstawie ich liczby oraz treści teologicznej możemy stwierdzić, że pięćdziesiątego dnia po Wielkanocy Kościół wspominał zesłanie Ducha Świętego na Apostołów³ i do wyrażenia tej tajemnicy używał wielu tekstów, zarówno biblijnych, jak i liturgicznych. Warto też dodać, że uroczystość ta stała się z czasem obchodem autonomicznym, oddzielnym od Paschy i ubogaconym własną oktawą, a nawet nazywana była nieraz „małą paschą”⁴. Charakter Pięćdziesiątnicy zmienił się po reformie liturgicznej wprowadzonej przez Sobór Watykański II. W ramach ostatniej odnowy liturgicznej omawiana celebracja została na nowo włączona w obchód świąt wielkanocnych jako integralny element i zarazem dopełnienie Paschy.

1. Struktura celebracji w Mszału Pawła VI

Mszał Pawła VI proponuje dwa formularze mszalne na celebrację misterium Pięćdziesiątnicy, którym odpowiadają właściwe teksty biblijne⁵. Formularze te przeznaczone są do celebracji mszy wigilijnej oraz mszy w dzień Pięćdziesiątnicy i jako takie pozostają do siebie w relacji, którą możemy wyrazić dwumianem zapowiedź-wypełnienie. Punktem kulminacyjnym liturgii słowa obu celebracji są perykopy należące do tradycji Janowej. Podczas mszy wigilijnej proklamowane jest wydarzenie zapowiadające dar Ducha Świętego (J 7,37-39), natomiast msza w dzień zawiera opis realizacji obietnicy Jezusa (J 20,19-23)⁶. Podobną zależność możemy zauważyć w tekstach przeznaczonych na pierwsze czytanie. Proklamacji Łukaszewego opisu zesłania Ducha Świętego (Dz 2,1-11), przewidzianego na mszę w dzień, odpowiadają cztery perykopy starotestamentowe, dedykowane na mszę wigilijną: opowiadanie o wierzy Babel (Rdz 11,1-9), teofania na Synaju (Wj 19,3-8a.16-20b), prorocтво o zeszlých kościach (Ez 37,1-14) oraz prorocтво Joela o wylaniu Ducha na wszelkie ciało (Jl 3,1-5). Aby dopełnić obraz struktury liturgii słowa wypada dodać, że drugie

³ Por. *Ver*, 187-231; *GeV*, 618-645; *GrH*, 507-525. Por. Chavasse, „Leçons”, 209-226.

⁴ Por. auf der Maur, *La Liturgia*, 190.

⁵ *MR(2008)*, 443-448; *OLM*, 41-42.

⁶ Dla celebracji w dzień na cykl B i C lekcjonarz daje możliwość wyboru także innych tekstów janowych (J 15,26-27; 16,12-15 oraz J 14,15-16.23b-26). Por. *OLM*, 42.

czytanie każdorazowo podejmuje temat owoców działania Ducha Świętego w życiu Kościoła⁷. W cyklu A jest to: 1Kor 12,3b-7.12-13, w cyklu B: Gal 5,16-25, natomiast w cyklu C: Rz 8,8-17. Msza wigilijna w tym kontekście zawiera tekst Rz 8,22-27.

Już zarys samej struktury liturgii słowa na celebrację Zesłania Ducha Świętego pokazuje bogactwo tekstów, poprzez które Kościół wyraża treść misterium Pięćdziesiątnicy. Bogactwo to staje się jeszcze obfitsze, kiedy uświadomimy sobie, że celebracje te mają własne teksty eucharystyczne: antyfony, kolekty, modlitwy nad darami oraz modlitwy po komunii. W mszale znajduje się także prefacja, która wyraża pewne elementy treściowe celebrowanego wydarzenia.

Charakter niniejszego opracowania determinuje niejako wybór i przedstawienie jedynie bardziej istotnych elementów, specyficznych dla misterium Pięćdziesiątnicy. Takie ograniczenie źródeł nie powinno jednak przeszkodzić w miarę kompleksowym ujęciu teologicznego sensu prezentowanego wydarzenia biblijnego. W tym celu przeanalizujemy tekst ewangelii, kolektę oraz antyfonę komuniijną mszy wigilijnej uroczystości.

2. Zapowiedź daru Ducha w J 7,37-39

Tekst Ewangelii według św. Jana należy do pierwszej części tzw. księgi znaków⁸. Wchodzi on więc w teologiczną linię Jana, pomyślaną „jako *itinerarium* wiary, które poczynając od znaków spełnionych przez Jezusa dąży do tego, aby doprowadzić do komunii życia z tym, który zostaje rozpoznany jako Chrystus i Syn Boży”⁹. Tekst biblijny przedstawia się w następujący sposób:

³⁷In novissimo autem die magno festivitatis stabat Iesus et clamavit dicens: «Si quis sitit, veniat ad me et bibat, ³⁸qui credit in me. Sicut dixit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquae vivae». ³⁹Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant qui crediderant in eum. Nondum enim erat Spiritus, quia Iesus nondum fuerat glorificatus¹⁰.

⁷ Por. OLM, *Praenotanda*, 102.

⁸ Por. Fabris, *Giovanni*, 28-39.

⁹ Fabris, *Giovanni*, 76.

¹⁰ Tekstem normatywnym dla liturgii jest tekst łaciński według Nova Vulgata. Polskie wydanie lekcjonarza zawiera tłumaczenie według Biblii Tysiąclecia (wyd. 5). Niniejsze tłumaczenie za Biblią Tysiąclecia jest następujące: „W ostatnim zaś, najbardziej uroczystym dniu święta, Jezus stojąc zawołał donośnym głosem: «Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie – niech przyjdzie do Mnie i pije! Jak rzekło Pismo: Strumienie wody żywej popłyną z jego wnętrza». A powiedział to o Duchu, którego mieli otrzymać wierzący w Niego; Duch bowiem jeszcze nie był, ponieważ Jezus nie został jeszcze uwielbiony” (J 7,37-39).

Perykopa proklamowana podczas liturgii należy do sekcji skomponowanej z rozdziałów J 7–8 i jako taka znajduje się w kontekście szerokiej debaty, która odbywa się podczas Święta Namiotów w Świątyni Jerozolimskiej. Utkana jest z konfliktów między Jezusem a różnymi grupami Żydów, począwszy od braci, którzy snią o potężnym i spektakularnym mesjaszu, poprzez tłum, który pomimo otwartości, jest uwarunkowany przez zwierzchników, aż po faryzeuszów i kapłanów, którzy chcą Go arestować.

Święto Namiotów, które stanowi kontekst mowy Jezusa, wraz z Paschą i Pięćdziesiątnicą, należało do trzech wielkich świąt pielgrzymkowych Izraela¹¹. Pomimo rolniczej genezy, z biegiem czasu przybrało ono charakter historiozbowczy, którego treścią było wspomnienie wędrówki narodu wybranego przez pustynię¹². Cechą charakterystyczną tego święta, które trwało osiem dni, była praktyka konstruowania namiotów i zamieszkiwania w nich, aby wejść w doświadczenie przodków mieszkających w namiotach podczas wędrówki do Ziemi Obiecanej¹³. W czasach po niewoli babilońskiej święto przybrało charakter bardziej eschatologiczny i mesjański¹⁴. Z rabinackich opisów liturgii świątynnej dowiadujemy się, iż podczas Święta Namiotów czytane było proroctwo Zachariasza o wodzie żywej wypływającej ze świątyni jako znaku mesjańskim, natomiast podczas ofiary porannej dokonywano rytuału wylewania wody na ołtarz świątynny¹⁵. W takim kontekście Jan Ewangelista wprowadza interesujące nas wydarzenie.

Sama perykopa liturgiczna zawiera trzy wersety. Wiersz 37 rozpoczyna się wskazaniem chronologicznym: *in novissimo autem die magno festivitatis* (Ev δὲ τῆ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ τῆ μεγάλης τῆς ἑορτῆς), co może wskazywać zarówno na siódmy, jak i na ósmy dzień święta. W siódmym dniu kapłani siedmiokrotnie okrążali ołtarz, wylewając na niego wodę, co może wskazywać na uroczysty charakter tego dnia¹⁶. Niektórzy badacze wskazują na ósmy dzień święta, łącząc go z ósmym dniem objawiania się Jezusa po zmartwychwstaniu oraz z darem Ducha Świętego¹⁷.

Ewangelista Jan charakteryzuje postawę Jezusa tego ostatniego dnia dwoma czasownikami: *stare* – „stać” (ἵστημι) oraz *clamare* – „krzyczeć, wołać” (κράζω). Wyrażają one doniosłość tego, co się zaraz ma wydarzyć. W takim kontekście Jan wkłada w usta Jezusa słowa: *si quis sitit, veniat ad me et bibat, qui credit in me* (ἐάν τις διψᾷ ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ)¹⁸. Okrzyk Jezusa wyraża podwójne

11 Por. de Vaux, *Le istituzioni*, 466.

12 Por. Infante, *Le feste*, 116.

13 Por. Kpl 23,42-44.

14 Por. Daniélou, „Le symbolisme”, 20-21; Devillers, *La saga de Siloé*, 7-15; Petuchowski, *Le feste*, 57-58; Yee, *Jewish Feasts*, 73.

15 Por. Vicent, *La festa*, 218.

16 Por. Wikenhauser, *El evangelio*, 246; Schnackenburg, *Giovanni*, 285; Beasley-Murray, *John*, 114.

17 Por. Lupo, *La sete*, 115-156.

18 W tym miejscu nie zajmujemy się problemem interpunkcji tekstu greckiego, który otwiera drogę różnych interpretacji, ale podążamy za tekstem liturgicznym.

zaproszenie, które zostało oddane przez dwa czasowniki *venire* – „przyjść” (ἔρχομαι) oraz *bibere* – „pić” (πίνω). Takie podwójne zaproszenie „właściwe dla języka jano-wego, sugeruje pewną drogę wierzącego, która prowadzi od przyjęcia wiary do jej uwewnętrznienia”¹⁹.

Swoje podwójne zaproszenie Jezus uzasadnia przywołując Pismo: *flumina de ventre eius fluent aquae vivae* (ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος). Słowa te nie są jednak dokładnym cytatem. Bibliści przywołują trzy podstawowe teksty, które mogłyby tworzyć tło wypowiedzi Jezusa²⁰. Pierwszy z nich to fragment z Księgi Wyjścia, który mówi o wydarzeniu wypłynięcia wody ze skały podczas wędrówki Izraelitów przez pustynię (Wj 17,5-6²¹), drugi to wizja proroka Ezechiela, ukazująca wodę wypływającą ze świątyni (Ez 47,1-9²²), trzeci z kolei to mesjanistyczna wizja proroka Zachariasza, przedstawiająca Jerozolimę, z której wypływa woda (Za 14,6-8²³). Warto w tym miejscu dodać, że symbolika wody obecna jest też w innych tekstach tradycji biblijnej, w której często identyfikowana jest z objawieniem Boga, z Jego słowem, z Prawem i z mądrością. Wszystkie te konotacje są obecne w wypowiedzi Jezusa²⁴.

Innymi słowy, Jezus „zajmuje miejsce i doprowadza do pełni rolę Prawa, Mądrości i świątyni, a więc wszystkich instytucji i symboli historycznego objawienia się Boga”²⁵. Aby wyrazić centralność Chrystusa, Jan wskazuje Jego wnętrzości *venter*

¹⁹ Fabris, *Giovanni*, 463.

²⁰ Por. Lupo, *La sete*, 145-150.

²¹ „Pan odpowiedział Mojżeszowi: «Wyjdź przed lud i weź kilku ze starszych Izraela ze sobą. Weź w rękę laskę, którą uderzyłeś Nil, i idź. Oto Ja stanę przed tobą na skale, na Horebie. Uderzysz w skałę, a wypłynie z niej woda, i lud zaspokoi swe pragnienie». Mojżesz uczynił tak na oczach starszyny izraelskiej” (Wj 17,5-6).

²² „Następnie zaprowadził mnie z powrotem przed wejście do świątyni, a oto wypływała woda spod progu świątyni w kierunku wschodnim, ponieważ przednia strona świątyni była skierowana ku wschodowi; a woda płynęła spod prawej strony świątyni na południe od ołtarza. I wyprowadził mnie przez bramę północną na zewnątrz i poza murami powiódł mnie od bramy zewnętrznej, skierowanej ku wschodowi. A oto woda wypływała spod prawej ściany świątyni, na południe od ołtarza. Potem poprowadził mnie ów mąż w kierunku wschodnim; miał on w ręku pręt mierniczy, odmierzył tysiąc łokci i kazał mi przejść przez wodę; woda sięgała aż do kostek. Następnie znów odmierzył tysiąc [łokci] i kazał mi przejść przez wodę; sięgała aż do kolan; i znów odmierzył tysiąc [łokci] i kazał mi przejść; sięgała aż do bioder; i znów odmierzył jeszcze tysiąc [łokci]: był tam już potok, przez który nie mogłem przejść, gdyż woda była za głęboka, była to woda do pływania, rzeka, przez którą nie można było przejść. Potem rzekł do mnie: «Czy widziałeś to, synu człowieczy?» I poprowadził mnie z powrotem wzdłuż rzeki. Gdy się odwróciłem, oto po obu stronach na brzegu rzeki znajdowało się wiele drzew. A On rzekł do mnie: «Woda ta płynie na obszar wschodni, wzdłuż stepów, i rozlewa się w wodach słonych, i wtedy wody jego stają się zdrowe. Wszystkie też istoty żyjące, od których tam się roi, dokądkolwiek potok wpłynie, pozostają przy życiu: będą tam też niezliczone ryby, bo dokądkolwiek dotrą te wody, wszystko będzie uzdrowione” (Ez 47,1-9).

²³ „W owym dniu nie będzie światła ani zimna, ani mrozu. Będzie to jeden jedyny dzień – Pan tylko wie o nim – nie będzie to dzień ani noc, wieczorną porą będzie jasno. W owym dniu wypłyną z Jerozolimy strumienie wód, połowa z nich [popłynie] do morza wschodniego, a połowa do morza zachodniego. I w lecie, i w zimie tak będzie” (Za 14,6-8).

²⁴ Por. Schnackenburg, *Giovanni*, 292.

²⁵ Fabris, *Giovanni*, 472.

(κοιλία) jako źródło, z którego wypływie woda żywa. Zastosowane określenie wyraża to, co wewnętrzne, intymne, wskazuje na łono, na wnętrzości osoby. W ten sposób zostaje podkreślony fakt, że obiecana woda jest czymś więcej niż zewnętrznym darem, owocem aktywności Jezusa. Ona, wypływając z Jego wnętrza, jest zakorzeniona głęboko w samej osobie, w Jego życiu, w Jego tożsamości²⁶. W takim stwierdzeniu można więc zauważyć pewne przejście od prorockiej wizji miasta czy świątyni do samej osoby, z której wypływa woda²⁷. Ten krótki opis wydarzenia czyni aluzję do innego *dies magnus* (ἡμέρα ἡ μεγάλη), dnia śmierci Pana, podczas którego został otwarty Jego bok i wypłynęła krew i woda²⁸.

Ostatni z wersetów proklamowanych podczas celebracji Święta Namiotów zawiera komentarz narratora, który interpretuje słowa Jezusa w kluczu pneumatologicznym. Wskazuje on, że dar wody, o którym mówi Jezus, to Duch, którego mają otrzymać wierzący w Niego. Jan używa tutaj czasownika *accipere* – „otrzymać” (λαμβάνειν), który łączy omawiane wydarzenie z darem Ducha Świętego opisanym w J 20,19-23. O ile symbolika wody połączona z Duchem nie jest obca tradycji biblijnej, o tyle warto zauważyć, że Jan łączy ją ściśle z osobą Jezusa i z Jego uwielbieniem. W takim ujęciu „Duch jest prerogatywą Jezusa. On jest nośnikiem Ducha (por. J 1,32-33), podczas gdy wierzący otrzymują go dopiero, kiedy Jezus zostanie uwielbiony”²⁹. Podsumowując, dar Ducha jest zakorzeniony w wierze chrystologicznej, która znajduje swój punkt kulminacyjny w uwielbieniu Chrystusa, czyli w Jego misterium paschalnym.

3. Kontekst bliższy tekstu biblijnego

Pierwszym elementem, który pozwoli nam podjąć interpretację liturgiczną opisanego wyżej tekstu biblijnego jest werset allelujacyjny. Lekcjonarz mszalny przywołuje średniowieczną antyfonę anonimowego autora, która służyła jako antyfona nieszpórów Pięćdziesiąticy³⁰. Jest to tekst:

Veni, Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium;
et tui amoris in eis ignem accende³¹.

²⁶ Por. Infante, *Giovanni*, 201.

²⁷ Por. Moloney, *John*, 253.

²⁸ Por. J 19,34.

²⁹ Infante, *Giovanni*, 202.

³⁰ *Corpus Antiphonarium Officii*, 95.

³¹ Polskie tłumaczenie w lekcjonarzu brzmi: „Przybądź Duchu Święty, napełnij serca twoich wiernych i zapal w nich ogień twojej miłości”.

Tekst antyfony inspirowany jest dwoma tekstami nowotestamentowymi. Pierwszy z nich to Łukaszy opis zesłania Ducha Świętego³². Obraz ognia oraz czasownik *repleo*, który dwukrotnie pojawia się w łacińskim tekście Dziejów Apostolskich, wskazuje zależność antyfony przed Ewangelią od opisu biblijnego. Innymi słowy, Kościół celebrujący wigilię Zesłania Ducha Świętego prosi, aby doświadczenie apostołów opisane przez Łukasza stało się także udziałem wspólnoty zebranej na modlitwie.

Antyfony czyni jednak aluzję także do tekstu Pawłowego z Listu do Rzymian³³. Na bazie słów Apostoła tekst liturgiczny antyfony wskazuje serca wierzących jako adresatów działania Ducha Świętego. Owocem takiego działania jest miłość, która musi być widziana jako punkt dojścia całej dynamiki wyrażonej przez trzy czasowniki: *venire, replere, accendere*. Proklamacja Ewangelii jest więc wprowadzona poprzez werset w formie potrójnej prośby do Ducha Świętego, której ostatecznym celem jest miłość w sercach wierzących³⁴.

Nowy kontekst liturgiczny pozwala nam odczytać Jezusową zapowiedź daru Ducha Świętego jako odpowiedź na prośbę zgromadzenia liturgicznego. Takie zestawienie wskazuje pierwszą konkluzję teologiczną. Wołanie skierowane bezpośrednio do Ducha Świętego zostaje zestawione z objawieniem Jezusa, który staje w centrum proklamowanej perykopy. Z punktu widzenia analizy literalnej mamy do czynienia z pewną niekonsekwencją: zgromadzenie przywołuje Ducha Świętego, tymczasem w centrum Ewangelii staje Jezus (*przyjdź Duchu Święty – stanął Jezus*). To jednak, co literalnie mogłoby być rozważane jako niekonsekwencja, w sekwencji celebracji, dzięki analizie pragmatycznej, staje się zwrotem teologicznym, który wprowadza nas w istotną treść misterium Pięćdziesiąticy. Duch Święty, którego przybycia oczekują wierzący, przychodzi przez Jezusa Chrystusa i Jego misterium paschalne. Możemy mówić więc o mediacji chrystologicznej przekazania daru Ducha Świętego. Należy w tym momencie dodać, że chrystologiczny wymiar celebracji nie sprzeciwia się jej pneumatologicznemu charakterowi, wręcz przeciwnie, ustanawia właściwy porządek. W tym świetle misterium Pięćdziesiąticy może być odczytane jako wydarzenie chrystologiczno-pneumatologiczne czy wręcz „ostatnie misterium cyklu chrystologicznego”³⁵.

³² „Et cum completeretur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco. Et factus est repente de caelo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis et replevit totam domum, ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersitae linguae tamquam ignis, seditque supra singulos eorum; et repleti sunt omnes Spiritu Sancto et coeperunt loqui aliis linguis, prout Spiritus dabat eloqui illis” (Dz 2,1-4).

³³ „[...] spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis” (Rz 5,5).

³⁴ W tym momencie warto zaznaczyć, że werset allelujacyjny zbiera w sobie treść poprzednich czytań, w których jest mowa o konkretnych przejawach działania Ducha Świętego. Ta analiza została tutaj jednak pominięta ze względu na ograniczenia wynikające z charakteru pracy.

³⁵ Congar – Rahner, *La Pentecoste*, 29.

4. Kontekst celebracyjny wydarzenia

Spróbujmy teraz spojrzeć na dwa elementy celebracji, które pogłębiają zrozumienie tezy o chrystologicznym pośrednictwie daru Ducha Świętego. Będą to antyfona komunijna oraz pierwsza z kolekt przeznaczonych dla tej liturgii.

Formularz mszalny w tekście antyfony na komunię świętą przywołuje słowa Jezusa z Ewangelii proklamowanej w wigilię Zesłania Ducha Świętego:

Ultimo festivitatis die, stabat Iesus et clamabat dicens:
Si quis sitit, vaniat ad me et bibat, alleluia³⁶.

Do słów Ewangelii została dodana aklamacja „alleluja”, która wyraża radosny charakter wezwania. Procesja komunijna jest widziana jako konkretna odpowiedź na wezwanie Jezusa skierowane do spragnionych, aby przyszli do Niego. Kontekst celebracyjny wskazuje więc na obrzęd komunii świętej jako moment wypełnienia obietnicy danej przez Jezusa podczas proklamowanej Ewangelii, czyli przekazania daru Ducha Świętego. W taki sposób bardzo wyraźna staje się mediacja chrystologiczna daru Ducha Świętego. W liturgii jest to mediacja chrystologiczno-sakramentalna³⁷, która wskazuje na misterium paschalne jako źródło, z którego wierzący w każdym czasie mogą zaczerpnąć Ducha Świętego.

Na związek między Duchem Świętym a Eucharystią wskazuje także kolekta omawianej celebracji. Jej treść prezentuje się następująco:

Omnipotens sempiternus Deus,
qui paschale sacramentum
quingenta dierum voluisti mysterio contineri,
praesta, ut, gentium facta dispersione,
divisiones linguarum ad unam confessionem
tui nominis caelesti munere congregentur.³⁸

³⁶ MR(2008) 445. Polskie tłumaczenie antyfony brzmi: "W ostatnim dniu święta, Jezus stojąc zawołał donośnym głosem: Jeśli ktoś jest spragniony, a wierzy we Mnie, niech przyjdzie do Mnie i pije. Alleluja"

³⁷ W tym momencie otwiera się też kwestia uczestnictwa w liturgii. Aktywność opisana przez czasowniki „przyjść” oraz „pić” nie może być bowiem rozumiana jedynie jako zewnętrzny gest, ale jako wędrówka wiary i zjednoczenie z Chrystusem obecnym w liturgii. Jednak ta kwestia zostaje tutaj tylko zasygnalizowana.

³⁸ Oficjalne polskie tłumaczenie brzmi:
"Wszechmogący wieczny Boże
Ty zechciałeś aby obchód świąt paschalnych objął okres Pięćdziesiątnicy
spraw, niech Duch Święty zjednoczy rozdzielone narody
aby każdy w swoim języku oddawał ci chwałę".

Modlitwa, która pochodzi z Sakramentarza z Werony³⁹, a więc sięga VI wieku, jako temat przewodni stawia zjednoczenie wierzących, które dokonuje się w sakramencie paschalnym, rozciągniętym na tajemnicę pięćdziesięciu dni. Tłem teologicznym analizowanej modlitwy jest opowiadanie o wierzy Babel (Rdz 11,1-9). Tam dokonała się *dispersio gentium*, która zostaje przewyżczona przez misterium paschalne⁴⁰. Tekst łaciński moc jednoczącą i budującą jedność określa mianem *munus caelestis* – „dar niebieski”, natomiast polski przekład utożsamia ten dar wprost z Duchem Świętym. Analiza źródeł, a zwłaszcza kontekstu, z którego pochodzi kolekta, nakazuje jednak pewien dystans do takiego jednoznacznego utożsamienia. W swoim oryginalnym kontekście określenie *munus caelestis* odnosi się do Eucharystii⁴¹. Podobną zależność możemy odnaleźć także w innych księgach liturgicznych tamtego okresu⁴². I chociaż teksty patrystyczne usprawiedliwiają utożsamianie tego daru także z Duchem Świętym, to nie wydaje się do końca zasadne ograniczenie się do jednoznacznego tłumaczenia tekstu. Określenie *munus caelestis* może bowiem wskazywać zarówno na Ducha Świętego, jak i na Eucharystię. W kontekście misterium Pięćdziesiątnicy te dwa wymiary jednoczą się w jednej celebracji, co pokazały poprzednie analizy. Zarówno Duch Święty, jak i Eucharystia, w której zostaje On udzielony wierzącym, stają się elementem jednoczącym wierzących, aby Kościół mógł zajaśnieć w swojej pełnej chwale jako lud zjednoczony miłością Ojca, Syna i Ducha Świętego⁴³.

5. Podsumowanie

Pięćdziesiątnica opisana w Dziejach Apostolskich jest wydarzeniem wyjątkowym, które nigdy nie będzie powtórzone (*efapax*). Niemniej Kościół w liturgii nieustannie uobecnia to misterium, aby wierni przez słowa i czyny mogli wziąć w nim udział⁴⁴. Innymi słowy, w celebracji zbiega się wydarzenie zbawcze i ryt, który je wyraża⁴⁵.

W niniejszym opracowaniu próbowałem pokazać, w jaki sposób i przez jakie teksty Kościół uobecnia to zbawcze wydarzenie dzisiaj. Do takiego przedstawienia zostały wybrane niektóre teksty używane w celebracji. Analiza perykopy ewangelijnej tej celebracji, a potem także kontekstu celebracyjnego wskazała, że Pięćdziesiątnica jest wydarzeniem chrystologiczno-pneumatologicznym. Jezus objawia się

³⁹ Por. *Ve*, 191.

⁴⁰ Interesująca jest historia kształtowania się tekstu tej modlitwy, która nabierała różnych walorów teologicznych. Temat ten tutaj zostaje jedynie zasygnalizowany. Por. Pristas, *The Collects*, 196-201.

⁴¹ Por. *Ve*: 66, 91, 399, 485, 507, 658, 793.

⁴² Deshusses – Darragon, *Concordances*, III, 133–135.

⁴³ *LG*, 4.

⁴⁴ *SC*, 48.

⁴⁵ Marsili – Sartore, „Teologia liturgica”, 2014.

jako dawca daru Ducha Świętego, który pochodzi z Jego wnętrza. Takie objawienie w celebracji widziane jest jako odpowiedź Jezusa na pragnienie wspólnoty celebrującej Pięćdziesiątnicę. Jego obietnica osiąga swoje wypełnienie w momencie komunii świętej, podczas której w antyfonie cytuje się słowa Jezusa proklamowane w Ewangelii. W ten sposób komunია staje się realizacją tajemnicy Pięćdziesiątnicy, a dar Ducha Świętego zostaje dany Kościołowi poprzez wydarzenie sakramentalne. Innymi słowy, sakramentalna obecność Chrystusa w Jego Ciele i Krwi staje się wypełnieniem słowa Ewangelii i w konsekwencji, objawieniem się Tego, który zaprasza, aby zaczerpnąć Ducha Świętego z Jego wnętrza. Intuicję tę potwierdza kolekta celebracji, która mówiąc o zjednoczeniu wierzących, używa określenia *munus caelestis*. Może się ono odnosić zarówno do Eucharystii, jak i do Ducha Świętego.

Podsumowując, misterium Zesłania Ducha Świętego w liturgii Kościoła objawia się jako celebracja Paschy Pana w jej aspekcie daru. Z takiego ujęcia sprawy wynika charakter chrystologiczno-pneumatologiczny Pięćdziesiątnicy. Dar Ducha Świętego nie przychodzi z bliżej nieokreślonego źródła, ale z wnętrza Jezusa Chrystusa, z Jego Paschy. Inaczej mówiąc, Pan dzieli się własną Paschą ze swoim ludem i daruje Kościołowi życie paschalne. W liturgii dar ten zostaje przekazany poprzez wydarzenie sakramentalne, które punkt kulminacyjny osiąga w komunii świętej. Jego pierwszym owocem jest jedność zgromadzonych na celebracji.

Bibliografia

Źródła

Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum, Editio typica tertia (Città del Vaticano: LEV 2008) (= MR(2008)).

Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ordo Lectionum Missae, Editio typica altera (Città del Vaticano: LEV 1981) (= OLM).

Sobór Watykański II, *Konstytucja Dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*. Tekst łacińsko-polski (Poznań: Pallottinum 2008) (= LG).

Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*. Tekst łacińsko-polski (Poznań: Pallottinum 2008) (= SC).

Corpus Antiphonarium Officii. III. *Invitoria et antiphonae* (red. R.-J. Hesbert) (RED Fontes 9; Roma: Herder 1968).

Le sacramentaire Grégorien (red. J. Deshusses) (Spicilegium Friburgense 16/1; Fribourg: Éditions Universitaires 1979) (= GrH).

Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli (Cod. Vat. Reg. lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56; Sacramentarium Gelasianum) (red. L.C. Mohlberg – L. Eizenhöfer – P. Siffirin) (RED Fontes 4; Roma: Herder 1981) (= GeV).

Sacramentarium Veronense (Cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV [80]) (red. L.C. Mohlberg – L. Eizenhöfer – P. Siffrin) (RED Fontes 1; Roma: Herder 1994) (= *Ve*).

Studia

auf der Maur, H., *Le celebrazioni nel ritmo del tempo. I. Feste del Signore nella settimana e nell'anno* (La liturgia della Chiesa. Manuale di scienza liturgica 5; Torino: Elle Di Ci 1990).

Beasley-Murray, G.R., *John* (WBC 36; Nashville: Nelson 1999).

Cattaneo, E., *Il culto cristiano in Occidente. Note storiche* (Roma: CLV – Edizioni Liturgiche 1983).

Chavasse, A., „Leçons et oraisons des Vigiles de Pâques et de la Pentecôte dans le sacramentaire gélasien”, *Ephemerides Liturgicae* 69 (1955) 209-226.

Cocchini, F., „L'Evoluzione storico-religiosa della festa di Pentecoste”, *Rivista Biblica* 25 (1977) 297-326.

Congar, Y. – Rahner, K., *La Pentecoste* (Brescia: Queriniana 1989).

Daniélou, J., „Le symbolisme eschatologique de la Fête des Tabernacles”, *Irénikon* 31 (1958) 19-41.

de Vaux, R., *Le istituzioni dell'Antico Testamento* (Casale Monferrato: Marietti 1977).

Deshusses, J. – Darragon, B., *Concordances et Tableaux pour l'étude des grands Sacramentaires* (Fribourg: Éditions Universitaires 1983).

Devillers, L., *La saga de Siloé. Jésus et la fête des Tentes (Jean 7,1-10,21; Paris: Cerf 2005).*

Fabris, R., *Giovanni. Traduzione e commento* (Roma: Borla 1992).

Infante, R., *Giovanni. Introduzione, traduzione e commento* (Nuova versione della Bibbia dai testi antichi 40; Cinisello Balsamo: San Paolo 2015).

Le Déaut, R., „Pentecôte et tradition juive”, *Assemblées du Seigneur* 51 (1963) 22–38.

Lupo, A.M., *La sete, l'acqua, lo Spirito. Studio esegetico e teologico sulla connessione dei termini negli scritti giovannei* (Roma: GBP 2003).

Marsili, S. – Sartore D., „Teologia liturgica”, *Liturgia* (red. D. Sartore – A.M. Triacca – C. Ciben) (Cinisello Balsamo: San Paolo 2001) 2001–2019.

Moloney, F.J., *The Gospel of John* (Collegeville: Liturgical Press 1998).

Petuchowski, J.J., *Le feste del Signore. Le tradizioni ebraiche* (Napoli: Edizioni Dehoniane 1987).

Potin, J., *La fête de la Pentecôte. Étude des textes liturgiques* (Paris: Cerf 1971).

Pristas, L., *The Collects of the Roman Missals. A Comparative Study of the Sundays in Proper Seasons Before and After the Second Vatican Council* (London – New York: Bloomsbury – Clark 2013).

Schnackenburg, R., *Il vangelo di Giovanni. II. Commento ai capp. 5–12* (Commentario Teologico del Nuovo Testamento 4/2; Brescia: Paideia 1977).

Vicent, R., *La festa ebraica delle capanne (Sukkot). Interpretazioni midrashiche nella Bibbia e nel giudaismo antico* (Città del Vaticano: LEV 2000).

Wikenhauser, A., *El evangelio según San Juan* (Barcellona: Herder 1978).

Yee, G.A., *Jewish Feasts and the Gospel of John* (Eugene, OR: Wipf & Stock 2007).

